

Ks. Jerzy Adamczyk

WSD – Radom

ORCID: 0000-0003-1415-7378

Konfesjonał miejscem sprawowania spowiedzi sakramentalnej (kan. 964 § 2–3 KPK)

Słowa klucze: spowiedź, normy komplementarne, prawo partykularne, konfesjonał, konferencja episkopatu

Keywords: confession, complementary norms, particular law, confessional, episcopal conference

Juan Bautista Torelló (zm. 2011), teolog i psychiatra, w jednym ze swoich artykułów „opublikowanym w mediolańskim czasopiśmie »Studi Cattolici« w 1992 roku występuje w obronie mebla, który coraz częściej świeci pustkami, a nawet znika z kościołów. Może to i jest dziwne, żeby występować w obronie zwyczajnego mebla kościelnego, nie mówiąc już o wychwalaniu go bez ogródek. Ta niecodzienna pochwała dotyczy osobliwego sprzętu, który jest w służbie życia sakramentalnego – żywotności chrześcijańskiej w szczególności sposób – a także niesie dobrodziejstwa dla wolności ludzkiej. Został stworzony nie dla wystroju jakiegoś pomieszczenia, lecz po to, by sam stać się mieszkaniem, domem, ogniskiem domowym dla tych, którzy zbłądzili i chcieliby powrócić na łono Matki Kościoła, której grzeszni chrześcijanie powierzają swój los. Mowa o konfesjonale, obecnym w świątyniach chrześcijańskich od początków średniowiecza, w różnych postaciach, aczkolwiek jego dzisiejszy kształt pochodzi z wieku XVII”¹.

Kościół, sprawując od swego początku sakrament pokuty, dostrzegł z czasem, z racji duszpasterskich, potrzebę wydzielenia w kościołach specjalnego miejsca do słuchania spowiedzi, zwłaszcza gdy zaczęto praktykować spowiedź

¹ *Pochwała pewnego mebla*, „List nie tylko do parafian” 2008, nr 12, s. 24.

„uszną”. Historia przekazuje nam rozmaite dowody szczególnej troski o godne miejsce celebracji sakramentu pokuty i jego wystrój. Przejawiała się ona także w wydawaniu w ciągu wieków różnych przepisów kanoniczno-liturgicznych.

Normy dotyczące konfesjonału zawierały obydwie Kodeksy prawa kanonicznego. 7 lipca 1998 roku² papież Jan Paweł II potwierdził i nakazał publikację odpowiedzi Papieskiej Komisji ds. Interpretacji Tekstów Prawnych wypracowanej w konsultacjach przeprowadzonych w tej dykasterii w sprawie siedziby sakramentu spowiedzi – konfesjonału. Treść jej jest jak na razie najnowszym przejawem długiej tradycji dyscyplinarnej, w której Kościół okazuje troskę o godne sprawowanie sakramentu pokuty³.

Powstaje zatem kwestia: jak przedstawia się sprawa miejsca spowiedzi w ciągu wieków, jak obowiązujące kanoniczne prawo powszechne reguluje problematykę używania konfesjonału, czy można przyjmować spowiedź poza nim bez uzasadnionej przyczyny? Czy konfesjonał jest zwyczajnym miejscem spowiedzi, a inne miejsca są nadzwyczajne? Czy wierni mają prawo korzystać wyłącznie z konfesjonału? Jak winien być skonstruowany, by ułatwiać celebracje sakramentu pokuty penitentowi i spowiednikowi? Jak kwestie użycia konfesjonału regulują normy komplementarne do kan. 964 § 2 konferencji episkopatów? Niniejszy artykuł jest poświęcony tym właśnie problemom.

1. Miejsce do celebracji sakramentu pokuty w aspekcie historycznym

Termin „miejsce” spowiedzi jest wieloznaczny. Oznaczał miejsce, w którym penitent wyznawał spowiednikowi swoje grzechy, a także w którym szafarz dokonywał pojednania, udzielał rozgrzeszenia⁴.

Pan Jezus sam odpuścił grzechy paralitykowi w Kafarnaum (Mt 9, 2; Mk 2, 5), jawno grzesznicy całującej Mu stopy w domu Szymona, faryzeuszowi (Łk 7, 48) oraz sparaliżowanemu przy sadzawce Betesda (J 5, 14). Jak widać, Jezus odpuszczał grzechy w okolicznościach, w których przepowiadał nadejście królestwa Bożego, i chciał to uczynić⁵.

² Pontificium Consilium de Legum Textibus Interpretandis, *Responsum ad propositum dubium, can. 964, § 2 CIC, AAS 90 (1998)*, s. 711.

³ Por. A. Marzoa, *La sede confesional y los derechos del penitente y el confesor*, „Fidelium lura” 1998, s. 163–225.

⁴ B. Nadolski, *Liturgika. Tom trzeci. Sakramenty, sakramentalia, błogosławieństwa*, Poznań 1992, s. 113.

⁵ M. Pastuszko, *Miejsce sprawowania sakramentu pokuty i pojednania (kan. 964 §§ 1–3)*, „Prawo Kanoniczne” 1998, nr 3–4, s. 76.

W II wieku chrześcijanie zbierają się przeważnie w domach, ale też zaczynają budować specjalne miejsca kultu, początkowo na wzór synagog żydowskich albo świątyn pogańskich. Ze względu na trwające prześladowania, miejsce modlitwy organizowano niekiedy w mieście, a niekiedy poza jego murami, czasem w katakumbach, przy grobach męczenników. W katakumbach biskup mógł słuchać wyznania grzechów, siedząc we wnęce wykutej w tufie. Od IV wieku, kiedy wzrastała liczba chrześcijan, domy jako miejsca ich zgromadzeń już nie wystarczały, konieczne okazały się obszerniejsze budowle – używano do tego celu po prostu największych budynków starożytnego Rzymu, jakimi były bazyliki.

Św. Hieronim (zm. 419) wspomina, że odpowiednim miejscem dla pokuty i wyznania grzechów jest świątynia, a Hermes Sozomenes (zm. 450) pisze, że w kościele rzymskim znajduje się ogólnie widoczne miejsce dla pokutujących, którzy stoją zawstyżeni i pełni smutku. Nie biorą oni udziału w liturgii, gdyż jest to dozwolone tylko dla wtajemniczonych.

W VII i VIII wieku prawie wszędzie pokuta publiczna i jednorazowa ustąpiła miejsca pokucie zwanej taryfową, wprowadzonej przez mnichów irlandzkich⁶. Ta przetrwała aż do XII wieku. Chrześcijanie spowiadali się, kiedy chcieli, przeważnie trzy razy do roku, jeśli nie tylko raz w roku. W tym czasie słuchanie spowiedzi odbywało się poza prezbiterium kościoła, mianowicie w przedsionku, w drzwiach kościoła lub nawet w zabudowaniach sąsiednich⁷.

W XI wieku w Normandii, Anglii i Irlandii w murze kościoła w przedsionku wykuwano otwór, jakby okno, wysokości od 80 do 180 cm, a szerokości od 30 do 105 cm. Spowiednik siadał wewnątrz kościoła na kamiennym krześle, zaś penitent stał na zewnątrz⁸.

Pontyfikał kurii rzymskiej z XIII wieku dość szczegółowo opisuje czynności tak szafarza sakramentu pokuty i pojednania, jak i penitenta wyznającego grzechy. Jednak nie zawiera żadnej wzmianki o tym, czy któryś z nich w czasie wyznania grzechów siedzi. Jednakże Alcuinus w IX wieku przekazał, że w czasie spowiedzi penitent siadał i stąd można przypuszczać z dużą pewnością, że siedział też spowiednik⁹.

⁶ P. López González, *El lugar para la celebración de la penitencia (Apuntes históricos y regulación actual)*, „Scripta Theologica” 1993, nr 3, s. 865.

⁷ M. Pastuszko, *Miejsce sprawowania sakramentu pokuty i pojednania*, dz. cyt., s. 76–77; por. S. Kobieltus, *Konfesjonał*, w: *Encyklopedia Katolicka*, red. B. Migut, t. 9, Lublin 2002, k. 579; zob. F. Dölger, *Ante absidem. Der Platz des Büßers beim Akte der Rekonziliation*, „Antike und Christentum” 1940–1950, s. 197 i 199.

⁸ M. Pastuszko, *Miejsce sprawowania sakramentu pokuty i pojednania*, dz. cyt., s. 78.

⁹ Por. tamże, s. 80; zob. P. López González, *El lugar para la celebración de la penitencia*, s. 871–873.

W średniowieczu, gdy upowszechniła się spowiedź „uszna”, do jej słuchania służyły krzesła lub miejsce w stallach, bez stałej lokalizacji. Średniowieczny konfesjonał był więc zwyczajnym przenośnym krzesłem z oparciem tylnym i bocznym. Należało je ustawiać na miejscu widocznym, podwyższonym¹⁰. Niekiedy do spowiadania służyły stalle kanonickie.

Wraz z ewolucją przepisów o spowiedzi w średniowieczu pojawia się rodzaj siedzenia wprowadzający stałe oddzielenie między spowiednikiem a pokutnikiem, zwłaszcza jeśli była to kobieta. Pierwszą wzmiankę na ten temat podaje synod w Sewilli w 1512 roku, mówiąc o konfesjonale w kontekście zakazu spowiadania się w konfesjonałach w domach prywatnych¹¹.

Jednak konfesjonał jako taki pojawił się dopiero w ramach reformy moralnej promowanej przez Sobór Trydencki¹². Św. Karol Boromeusz zwołał na październik 1565 roku synod prowincjalny metropolii mediolańskiej (15 października – 3 listopada 1565), obejmującej wówczas 16 diecezji, dla wydania norm mających wprowadzić w życie pragnienie odnowy moralnej wyrażone na ostatniej sesji Soboru Trydenckiego i skorygować ewentualne nadużycia. Tenże synod mediolański poświęcił wiele miejsca w swoich dokumentach sprawowaniu sakramentu pokuty. W szczególności wydał wytyczne dotyczące cech spowiedników, którzy m.in. muszą spełniać wymóg bycia *de provecta etate, praesertim illi, quibus confessiones mulierum erunt audiendae*¹³. Należy zauważyć, że duża część tych zasad miała na celu zapobieganie rozwiązłości duchownych w stosunku do płci żeńskiej. Zostało zabronione spowiadanie kobiet przed świtem i po zmierzchu, bez podania przyczyny. Zakazano również spowiedzi w pokojach prywatnych¹⁴, wskazując, że należy ją sprawować „pu-

¹⁰ B. Nadolski, *Liturgika. Tom trzeci*, dz. cyt., s. 113.

¹¹ *Concilium Hispalense Celebratum anno 1512*, w: *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collection*, cujus G. Mansi, vol. XXXII, cap. 19 Parisiis 1902, s. 601; por. P. López González, *El lugar para la celebración de la penitencia*, dz. cyt., s. 880.

¹² Taki szczególny sprzęt jak konfesjonał nie był potrzebny aż do wczesnej epoki nowożytnej. Miało się to zmienić dopiero w 1551 roku, kiedy Sobór Trydencki odnowił obowiązek spowiedzi i jednocześnie zakazał spowiedzi publicznej. Stanowiło to decydujący krok w kierunku anonimowej spowiedzi indywidualnej; M. Bohr, *Barocke Beichtstühle und Chorgestühle in österreichischen Cistercienserkirchen*, „Analecta cisterciensia” 2009, s. 213–214.

¹³ *Concilium Mediolanense I 1565*, w: *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collection*, cujus G. Mansi, vol. XXXIV, Parisiis 1902, col. 22.

¹⁴ Spowiedzi poza kościołami również były zakazane, ale wydaje się, że zakaz ten często lekceważono. Stąd jest zrozumiałe, że synod diecezjalny w Kolonii z 1612 roku, odwołując się do wcześniejszej rezolucji Soboru Trydenckiego, zakazał spowiadania się w domach prywatnych lub zajazdach. Por. M. Bohr, *Barocke Beichtstühle und Chorgestühle in österreichischen Cistercienserkirchen*, dz. cyt., s. 214.

blicznie, w kościele, w miejscach, gdzie umieszczono deskę, która całkowicie oddziela spowiednika od penitenta”, tak aby spowiedzi, zarówno mężczyzn, jak i kobiet, nie były wysłuchiwane w domach bez koniecznej przyczyny¹⁵.

Trudno powiedzieć, jaki oddźwięk wywołała ta decyzja wśród wiernych, ale jeśli weźmie się pod uwagę ewolucję norm odnośnie do miejsca spowiedzi w poprzednich stuleciach, to dyspozycja używania separującej deski z wyciętymi otworami była dość logiczna; bez wątpienia chroniło to spowiednika i pokutnika przed ewentualnymi niebezpieczeństwami, które wynikają z konieczności wysłuchania pewnych grzechów, i uniemożliwiało pojawienie się szkodliwej zażyłości między spowiednikiem a osobą – zwłaszcza kobietą – która szczerze otwiera swoją duszę w spowiedzi¹⁶. Biskupi diecezji należących do prowincji mediolańskiej mieli dopilnować, aby takie miejsca zostały ustanowione *quam primum*. Czwarty Synod w Mediolanie (1576) postanowił, że w każdym kościele powinno być tyle konfesjonałów, ilu jest spowiedników¹⁷; podał też inne ustalenia dotyczące pewnych praktycznych i liturgicznych szczegółów. Św. Karol w rozdziale 23 swojej *Instructionum Fabricae et Supellectilis ecclesiasticae*¹⁸ obszernie zajmuje się konfesjonalem. Podaje: liczbę konfesjonałów w kościele, ich formę, wymiary, miejsce w kościele, gdzie ma być umieszczony, postawę spowiednika i penitenta itp. Opisał szczegółowo wygląd i konstrukcję konfesjonalu: miał on być zamknięty z trzech stron i zaopatrzony w perforowaną żelazną blachę z wieloma małymi otworami wielkości ziarna grochu włoskiego¹⁹. Ustalenia te dotyczyły początkowo tylko prowincji ko-

¹⁵ „Sacerdotes, nisi ex causa necessaria, mulieres ante solis ortum, vel post eius occasum, confitentes ne audiant. Neve in cellis, sed publice in ecclesia, in sedibus, in quibus tabella omnino inter confitentem et confessorem interiecta sit (...). Nec sine causa necessaria in privatis aedibus cuiusquam maris, vel feminae confessionem audient”; *Concilium Mediolanense I 1565*, w: *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collection*, dz. cyt., col. 22; por. P. López González, *El lugar para la celebración de la penitencia*, dz. cyt., s. 880–881.

¹⁶ P. López González, *El lugar para la celebración de la penitencia*, dz. cyt., s. 881.

¹⁷ „Ecclesia autem, quae plures habet confessarios, totidem confessionalia quot confessarios, habeat, sive parochialis illa sit, sive collegiata, sive cathedralis”; *Concilium Mediolanense IV 1576*, w: *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collection*, cujus G. Mansi, vol. XXXIV, Parisiis 1902, col. 227.

¹⁸ C. Borromeo, *Instructionum Fabricae et Supellectilis ecclesiasticae*, Libri II (1577), Città del Vaticano 2000.

¹⁹ P. López González, *El lugar para la celebración de la penitencia*, s. 881. „Nawet w najskromniejszym kościele musi być co najmniej dwa [konfesjonały – J.A.], aby mężczyźni i kobiety byli oddzieleni. Jeśli będzie wielu spowiedników, jak w katedrach i kolegiatach, będzie jeden dla każdego, zawsze przeznaczony dla jednej albo drugiej płci. Musi być wykonany z drewna, zamknięty z trzech stron, ale otwarty z przodu, z możliwością jednak zamknięcia jej drzwiami lub kratą, tak aby »gdy nie ma spowiedników, świeccy, włóczędzy lub brudasy nie mogli tam leniwie siedzieć i spać, z lekceważeniem wykonywanej tam posługi«. Musi

ścielnej Mediolanu. Z północy Włoch instytucja konfesjonału rozprzestrzeniła się – z różną szybkością – na inne kraje: we Francji została przepisana przez synody z Aix-en-Provence (1585)²⁰, Tuluzy (1590) i innych; we Flandrii przez synod z Malines (1607). Również w Hiszpanii wprowadzono normy o konfesjonale²¹.

Michael Bohr pisze, że „Karol Boromeusz otrzymał zlecenie na opracowanie ogólnych zasad praktycznego wykonania decyzji [*Tridentinum* – J.A.]. W swoich instrukcjach udzielał informacji na temat lokalizacji i charakteru nowego wyposażenia kościoła, jakim był konfesjonał, a w komentarzach określał jego wygląd. W ten sposób Boromeusz położył podwaliny pod rzeczywisty rozwój konfesjonału, którego historia wtedy się zaczęła”²².

Niemalą zasługę w rozpowszechnieniu konfesjonału miał także *Rituale Romanum* Pawła V z 1614 roku, który opisywał dokładnie, jak winien on wyglądać²³. Rytuał określał, że między spowiednikiem a penitentem powinna znajdować się krata lub perforowana deska²⁴. Wizytacje pasterskie egzekwowały te przepisy i nakładały różne kary wobec niestosujących się do nich, z zawieszeniem w urzędzie włącznie. Ciekawe było umiejscowienie konfesjonału.

być podzielony pionowo na dwie części, jedna dla kapłana i jedna dla pokutującego, i musi być umieszczony tak, aby kapłan był zawsze [zwrócony – J.A.] w kierunku wielkiego ołtarza, a pokutujący w kierunku drzwi. Pomiędzy dwoma miejscami [spowiednika i penitenta – J.A.] musi być okienko, które będzie miało zasłonę od strony spowiednika i dość grubą kratę od strony penitenta (z otworami »wielkości ciecierzycy«); C. Borromeo, *Instructio Fabricae et Suppellectilis ecclesiasticae*, dz. cyt., cap. XXIII; por. M. Bohr, *Barocke Beichtstühle und Chorgestühle in österreichischen Cistercienserkirchen*, dz. cyt., s. 214–215.

²⁰ Synod ten, polecając instalację konfesjonałów, nakazuje zasuspendować od urzędu spowiedników, którzy spowiadają kobiety poza nimi. Widać, że głównym celem tych środków jest stworzenie bariery ochronnej, zwłaszcza przy spowiedzi kobiet. Synod nakazuje również umieszczenie na desce perforowanej płótna *ut nequáquam confitentis faciem aspiceret confessarius possit*, co można interpretować jako sposób na zachowanie anonimowości penitenta, chociaż wydaje się to raczej normą roztropności, podobną do tych wyrażanych w średniowieczu. Por. *Concilium Aquense 1585*, w: *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collection*, cujus G. Mansi, vol. XXXIV, Parisiis 1902; por. P. López González, *El lugar para la celebración de la penitencia*, dz. cyt., s. 881–882.

²¹ Por. P. López González, *El lugar para la celebración de la penitencia*, dz. cyt., s. 882.

²² *Barocke Beichtstühle und Chorgestühle in österreichischen Cistercienserkirchen*, dz. cyt., s. 214.

²³ W 1591 roku diecezja Regensburg wydała wytyczne dotyczące projektowania konfesjonałów; M. Bohr, *Barocke Beichtstühle und Chorgestühle in österreichischen Cistercienserkirchen*, dz. cyt., s. 215.

²⁴ Taka konstrukcja konfesjonału wymusiła zmianę rytu rozgrzeszenia: złożenie rąk i epikletyczny gest rozgrzeszenia zostały ostatecznie zaniechane i zastąpione przez wyciągnięcie ręki i znak krzyża; M. Bohr, *Barocke Beichtstühle und Chorgestühle in österreichischen Cistercienserkirchen*, dz. cyt., s. 215.

W wiekach średnich ustawiano go między ołtarzem a balustradą lub w otoczeniu ołtarza. Spotykamy ostre reakcje przeciwko ustawianiu go poza ołtarzem, spowiadaniu w zakrystii czy poza kościołem, jak również w pokojach prywatnych, chociaż Pontyfikał rzymsko-germański dopuszcza tę ostatnią możliwość²⁵. Z czasem konfesjonał zaczęto umieszczać z dala od ołtarza, w głębi kościoła, w osobnych kaplicach lub krużgankach klasztornych. Przepisy dotyczące spowiedzi były elastyczne i dopuszczano spowiedź *in casu necessitatis* poza miejscem świętym²⁶.

Kilka lat po proklamacji Rytuauł rzymskiego Pawła V konieczne wydało się powtórzenie znanych już przepisów: 2 września 1617 roku określono, że konfesjonały dla siostr zakonnych nie mogą znajdować się w zakrystiach ani w pokojach spowiedników, lecz w kościołach klasztornych²⁷. W kolejnych wiekach kongregacje rzymskie, a zwłaszcza Kongregacja Propagandy Wiary, wydawały często normy dotyczące miejsca sprawowania sakramentu pokuty. Można je streścić następująco: 1) właściwym miejscem do wysłuchania spowiedzi jest kościół, kaplica lub oratorium; 2) w kościołach – nawet na terenach misyjnych – muszą istnieć stałe konfesjonały, które pozwolą na oddzielenie kapłana od pokutnika; 3) istnienie przeszkody materialnej, a w szczególności konfesjonału, jest zawsze związane ze spowiedzią kobiet; 4) przestrzeganie tej normy jest uważane za poważne, chociaż nadmierny rygoryzm niektórych biskupów, którzy chcą uznać za nieważne te spowiedzi, w których takie normy nie są przestrzegane, musi zostać skorygowany; 5) w razie potrzeby można odbywać spowiedź w innym miejscu, np. w zakrystii lub w domu prywatnym, przy zachowaniu pewnych środków ostrożności, tak aby wszyscy widzieli ministra i pokutnika²⁸.

Kodeks prawa kanonicznego z 1917 roku²⁹ zbiera rozproszone normy kanoniczne w sprawie miejsca spowiedzi, wydane w ciągu trzech poprzednich stuleci. Jego przepisy można streścić następująco: właściwym miejscem do spowiedzi jest kościół lub oratorium³⁰. Konfesjonał do przyjmowania spowiedzi kobiet powinien być umieszczony w miejscu dostępnym i widocznym³¹. Powinien posiadać stałą i perforowaną kratkę³². Kobiety nie mogą być spowia-

²⁵ B. Nadolski, *Liturgika. Tom trzeci*, dz. cyt., s. 113.

²⁶ Tamże.

²⁷ Por. P. López González, *El lugar para la celebración de la penitencia*, dz. cyt., s. 883.

²⁸ Tamże, s. 884.

²⁹ *Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, Typis Polyglottis Vaticanis, Romae 1951 [dalej: KPK/17].

³⁰ Kan. 908 KPK/17.

³¹ Kan. 909 § 1 KPK/17.

³² Kan. 909 § 2 KPK/17.

dane poza konfesjonałem, chyba że z powodu choroby lub rzeczywistej potrzeby³³. Mężczyźni mogą spowiadać się w domach prywatnych, ale jeśli czynią to w kościele, muszą używać konfesjonału³⁴.

2. Regulacje dotyczące używania konfesjonału w obowiązującym prawie powszechnym

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku poświęca konfesjonałowi kan. 964 § 2–3³⁵. Najpierw jednak w kan. 964 § 1 prawodawca stanowi, że w zasadzie miejscem właściwym do sprawowania spowiedzi sakramentalnej jest kościół³⁶ lub kaplica³⁷, czyli „miejsca święte” przeznaczone do sprawowania kultu Bożego. Racji tego przepisu należy szukać w sakralnym i liturgicznym charakterze sakramentu pokuty, który będąc działaniem eklezjalnym, postuluje święte miejsce jako najwłaściwsze dla sprawowania go. „Miejsce święte” nie jest jedynym miejscem spowiedzi, choć najbardziej odpowiada charakterowi tej czynności. Dlatego też nic nie stoi na przeszkodzie, aby sakrament ten był sprawowany w innych miejscach, gdy istnieje ku temu uzasadniona przyczyna, ani też by właściwe władze zezwalały na instalowanie konfesjonałów poza kościołami lub oratoriami³⁸. Kanon ten zastępuje kan. 908–910 KPK/17,

³³ Kan. 910 § 1 KPK/17.

³⁴ Kan. 910 § 2 KPK/17; por. P. López González, *El lugar para la celebración de la penitencia*, dz. cyt., s. 886; por. F. McManus, *Commentary on canon 964*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J. Beal, New York 2000, s. 1149.

³⁵ „W kanonach Kodeksu prawa kanonicznego znajdują się praktyczne wskazówki dotyczące spowiedzi indywidualnej i celebracji wspólnotowej, a także miejsca i sposoby urządzania konfesjonału”; Congregazione per il Clero, *Il sacerdote ministro della misericordia divina sussidio per confessori e direttori spirituali* (9 marzo 2011), nr 44, Città del Vaticano 2011, tekst polski: Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Kapłan szafarz miłosierdzia Bożego. Pomoce dla spowiedników i kierowników duchowych*, Tarnów 2011.

³⁶ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, AAS 75 1983, pars II, s. 1–317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984 [dalej: KPK], kan. 1214.

³⁷ Kan. 1223.

³⁸ Por. W. Stetson, *Comentario al can. 964*, w: *Comentario exegetico al Código de Derecho Canónico*, red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, wyd. 3, Pamplona 2002, s. 774; por. M. Pastuszko, *Miejsce sprawowania sakramentu pokuty i pojednania*, dz. cyt., s. 97. „Odnosnie do miejsca celebracji sakramentu i konfesjonału należy mieć na uwadze, że: a) »Miejscem właściwym przyjmowania spowiedzi jest kościół lub kaplica«, choć jest jasne, iż raczej duszpasterskie mogą usprawiedliwiać sprawowanie tego sakramentu w innych miejscach”; Ioannes Paulus P.P. II, *Litterae apostolicae motu proprio Misericordia Dei quibus de sacramenti paenitentiae celebratione quaedam rationes explicantur* (7 aprilis 2002), nr 9, AAS 2002, s. 452–459, tekst polski: „L'Osservatore Romano” wyd. pol. 2002, nr 6, s. 4–7; por. Congregatio pro Episcopis, *Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi* (22 febbraio

a najbardziej znaczącą zmianą jest zniesienie zakazu przyjmowania spowiedzi kobiet poza konfesjonałem w zwyczajnych okolicznościach³⁹.

Po ogólnym określeniu miejsc świętych jako zasadniczo odpowiednich do celebracji spowiedzi prawodawca jeszcze dokładniej zastrzeżę, że miejscem tym ma być „konfesjonał”⁴⁰. To znaczy, że – zgodnie z wielowiekową praktyką – miejscem właściwym do spowiadania wiernych jest konfesjonał, który winien być umieszczony w kościele lub w kaplicy. Ustawodawca upoważnia konferencję biskupów do wydania w tej sprawie specjalnych przepisów⁴¹. Odnośnie do konfesjonału legislator stawia dwa wymogi, które mają być uwzględnione przez konferencję biskupów, a mianowicie:

- a) konfesjonał ma być umieszczony w widocznym miejscu w kościele lub kaplicy, aby wierni mieli do niego swobodny dostęp, gdy potrzebują odbycia spowiedzi⁴²;
- b) konfesjonał winien być wyposażony w „kratę” oddzielającą spowiednika od penitenta⁴³.

2004), nr 157, Città del Vaticano 2004, tekst polski: Kongregacja do spraw Biskupów, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum Successores”*, Kielce 2005.

³⁹ Kan. 910 § 1; por. także kan. 909 § 1 KPK/17.

⁴⁰ Kan. 964 § 1–2 wyraźnie różnicuje miejsce spowiedzi (*locus*) i siedzibę, siedzenie (*sedes*). „Jest więc zupełnie pewne, że kan. 964 § 2 obecnie obowiązującego Kodeksu prawa kanonicznego podtrzymuje dotychczasową praktykę sprawowania sakramentu pokuty i pojednania w kościele lub kaplicy, ale też w konfesjonale”; M. Pastuszko, *Miejsce sprawowania sakramentu pokuty i pojednania*, dz. cyt., s. 98.

⁴¹ Zob. J. Martín de Agar, *Estudio comparado de los decretos generales de las conferencias episcopales*, „*Ius Canonicum*” 1992, nr 63, s. 213.

⁴² Kan. 964 § 2 niekoniecznie łączy korzystanie z wolności wyboru spowiedzi w konfesjonale przez penitenta z pragnieniem zachowania anonimowości: oczywiście motywację tę należy uznać za uwzględnioną w tym przepisie, ale ponieważ nie jest ona wyraźnie sformułowana, nie może być rozumiana jako wyłączny powód korzystania z tego prawa do wolności. Wolność ta winna być raczej związana z bardziej ogólną koncepcją „absolutnej powściągliwości” dialogu między szafarzem a penitentem. „Absolutna powściągliwość” nie odnosi się tylko do anonimowości, ale ogólnie do intymności, która jest pojęciem szerszym. Trzeba więc przyjąć też inne okoliczności, które winny być uwzględnione przez szafarza i penitenta przy wyborze rodzaju konfesjonału. Redakcja kan. 964 § 2 pozwala zatem na inne motywacje, poza chęcią zachowania anonimowości przez penitenta; A. Marzoa, *La sede confesional y los derechos del penitente y el confesor*, dz. cyt., s. 192–193.

⁴³ Por. J. Krukowski, *Komentarz do kan. 964*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. T. III. 2. Ks. IV. Uświęcające zadanie Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2011, s. 149. Kan. 964 § 2 nie określa samego konfesjonału ani też kraty. Kiedyś prawo wypowiedało się w tej materii, jednak teraz pozostawia tę kwestię do uregulowania miejscowym konferencjom biskupów; por. M. Pastuszko, *Miejsce sprawowania sakramentu pokuty i pojednania*, dz. cyt., s. 99.

Papieska Rada ds. Tekstów Prawnych w odpowiedzi z 7 lipca 1998 roku potwierdziła prawo spowiednika do wymagania kraty w konfesjonale⁴⁴. Jest to odpowiedź, którą można określić jako „autentyczną interpretację”, a jednocześnie znacznie rozszerza ona zakres tego przepisu. O ile do czasu jej opublikowania kluczem do interpretacji kan. 964 § 2 były prawa wiernych penitentów, o tyle teraz perspektywa rozszerza się o prawa szafarza sakramentu. Także spowiednik, mając słuszną przyczynę i wykluczając przypadki konieczności, może zasadnie zadecydować, nawet jeśli pokutujący żąda inaczej, aby spowiedź sakramentalna była przyjmowana w konfesjonale wyposażonym w kratkę⁴⁵.

Motywy wymogu kraty w konfesjonale mogą być różne, nie wykluczając ochrony spowiednika przed osobami agresywnymi lub przed dwuznacznością sytuacji. Jeśli chodzi o osobę penitenta, to poznanie jego tożsamości przez szafarza sakramentu pokuty nie jest konieczne, a nawet wymagane jest zachowanie całkowitej anonimowości w celebrowaniu sakramentu⁴⁶. Tomás Rincón-Pérez, podsumowując funkcję konfesjonau zaopatrzonego w kratę, pisze: „a) zabezpiecza się niezbędną dyskrecję i rezerwę; b) gwarantuje się prawo wszystkich wiernych do wyznania swoich grzechów bez konieczności ujawniania swojej tożsamości osobistej; c) ułatwia się zrozumienie sakramentalnego charakteru aktu; d) chroni się prawo każdego z wiernych (spowiednika i pokutnika) do obrony swojej integralności i honoru przed jakimkolwiek niebezpieczeństwem lub podejrzeniem”⁴⁷.

Prawodawca w kan. 964 § 3 postanawia, że „spowiedzi nie należy przyjmować poza konfesjonalem, z wyjątkiem uzasadnionej przyczyny”. KPK 83 nie

⁴⁴ „Czy szafarz sakramentu, zgodnie z przepisem kan. 964 § 2, ze słusznej przyczyny i poza przypadkiem konieczności, może zgodnie z prawem zadecydować o wysłuchaniu sakramentalnej spowiedzi w konfesjonale zaopatrzonym w kratę, nawet gdyby prośba penitenta była przeciwna? Odp. twierdząca”; Pontificium Consilium de Legum Textibus Interpretandis, *Responsum ad propositum dubium, can. 964, § 2 CIC*, dz. cyt., s. 711.

⁴⁵ Por. W. Stetson, *Comentario al can. 964*, dz. cyt., s. 775; por. A. Marzoa, *La sede confesional y los derechos del penitente y el confesor*, dz. cyt., s. 192. „Widoczne i godne miejsce konfesjonau, »zaopatrzonego w kratę między penitentem i spowiednikiem, aby wierni mogli z nich swobodnie korzystać, gdy tego pragną«, jest pomocne dla obydwu”; Congregazione per il Clero, *Il sacerdote ministro della misericordia divina sussidio per confessori e direttori spirituali*, dz. cyt., nr 41.

⁴⁶ Por. J. Krukowski, *Komentarz do kan. 964*, s. 149. W. Stetson pisze: „Należy zauważyć, że powodem tego nakazu [kraty w konfesjonale – J.A.] jest w każdym razie to, że wierni mogą korzystać ze swojej wolności: kratka – przegroda ochronna, jak to określił Paweł VI – ma na celu zabezpieczenie niezbędnej dyskrecji, gwarantując każdemu wiernemu prawo do wyznania swoich grzechów bez konieczności ujawniania swojej osobistej tożsamości”; *Comentario al can. 964*, dz. cyt., s. 775.

⁴⁷ T. Rincón-Pérez, *Los derechos de los fieles y el sacramento de la penitencia (a propósito de dos notas recientes del PCITL)*, „Ius Canonicum” 1999, nr 77, s. 244.

podtrzymuje dawnego zakazu spowiadania poza konfesjonałem tylko kobiet⁴⁸. Prawdopodobnie celem uniknięcia ewentualnego zarzutu dyskryminacji ze względu na płeć, prawodawca stanowi zakaz spowiadania zarówno mężczyzn, jak i kobiet poza konfesjonałem, chyba że zaistnieje słuszna przyczyna. Zakaz ten nie jest więc absolutny, skoro każda „słuszna” przyczyna może stanowić podstawę do zwolnienia penitenta z obowiązku spowiadania się w konfesjonałe. Taką przyczyną może być choroba lub prośba penitenta. Ocena jej słuszności w konkretnych okolicznościach należy do spowiednika⁴⁹.

*Ordo Paenitentiae*⁵⁰ pozostawiło konferencjom episkopatu określenie właściwego miejsca dla zwyczajnego udzielania sakramentu pokuty, aby uczynić celebrację bardziej owocną. Doprowadziło to do wybudowania w wielu kościołach „kaplic pojednania” lub „pokojów pojednania”, gdzie penitenci mogli spowiadać się w „rozmowie” z księdzem i otrzymywać od niego rozgrzeszenie „twarzą w twarz”. W konsekwencji w wielu kościołach i oratoriach zanikły tradycyjne miejsca spowiedzi, a wraz z nimi nierzadko również możliwość zachowania anonimowości przez penitentów oraz zalecana dyskrecja i roztropność ze strony spowiedników podczas spowiedzi kobiet. Należałoby się zastanowić, na ile to wszystko mogło przyczynić się do wyraźnego spadku częstotliwości korzystania z tego sakramentu ze strony wiernych. W procesie rewizji Kodeksu przywrócono zakaz spowiadania się kobiet poza właściwym miejscem, czyli konfesjonałem. Propozycja ta występowała w kolejnych schematach, w tym w schemacie z 1982 roku⁵¹. Ostateczne brzmienie kan. 964 nie zawierało jednak tej regulacji. W praktyce konferencje episkopatu ustaliły w niektórych regionach, że „kaplice pojednania” powinny być tak urządzone, aby penitent

⁴⁸ Kan. 910 § 1 KPK/17.

⁴⁹ Por. J. Krukowski, *Komentarz do kan. 964*, dz. cyt., s. 149–150; por. A. Marzoa, *La sede confesional y los derechos del penitente y el confesor*, dz. cyt., s. 192; por. J. Martín de Agar, *Estudio comparado de los decretos generales de las conferencias episcopales*, dz. cyt., s. 214.

^M M. Pastuszko zdecydowanie uwydatnia prawo penitenta do spowiedzi poza konfesjonałem. Mówi o możliwości spowiedzi na życzenie penitenta np. przy stoliku; M. Pastuszko, *Miejsce sprawowania sakramentu pokuty i pojednania*, dz. cyt., s. 99–100. Jednak autor, znakomity kanonista, snuł swoje refleksje jeszcze przed opublikowaniem odpowiedzi z 7 lipca 1998 roku.

⁵⁰ *Rituale Romanum, Ordo Paenitentiae, Editio typica*, Città del Vaticano 1974, nr 38.

⁵¹ „Mulierum confessiones extra sedem confessionalem crate instructam ne excipiantur nisi ex causa infirmitatis aliave rationabili causa” – „spowiedzi kobiet nie należy słuchać poza konfesjonałem, chyba że chodzi o przypadek osoby chorej lub z powodu innej rozumnej przyczyny”; *Codex Iuris Canonici, Schema novissimum iuxta placita Patrum Commissionis emendatum* atque Summo Pontifici praesentatum, Typis Polyglottis Vaticanis 1982, can. 964 § 3. Już w 1981 roku złożono wniosek o zniesienie tego przepisu, odrzucony ze względu na to, że był to osobisty pogląd Pawła VI; „*Communications*” 1983, s. 207; por. W. Stetson, *Comentario al can. 964*, dz. cyt., s. 776.

po wejściu do środka mógł wybrać między kratą a jej brakiem. Ma to na celu ochronę prawa pokutującego do wyznania grzechów bez ujawniania swojej tożsamości⁵².

Należy jednak zauważyć, że sam charakter „kaplic pojednania” nie zawsze zapewnia wystarczającą ochronę prawa wiernych do zachowania anonimowości, nie umożliwia też w wystarczającym stopniu stosowania zalecanych środków ostrożności, których wymaga roztropność duszpasterska w odniesieniu do wyjątkowej delikatności, jaką Kościół zawsze otaczał udzielanie tego sakramentu. Wreszcie, można by zapytać, w jakim stopniu rozwiązania te są wierne *ratio legis*, które wymaga, aby miejsce spowiedzi było *in loco patenti* (w miejscu widocznym), jak nakazuje kan. 964 § 2⁵³.

Wypada stwierdzić, że prawo penitenta do korzystania z konfesjonału z kratką jest w kan. 964 § 2 chronione. Możliwość alternatywnego miejsca spowiedzi pozostawiono konferencjom biskupów. Oznacza to – trzymając się ściśle terminologii kan. 964 § 2 – że z wyraźnego potwierdzenia prawa penitenta do spowiedzi w konfesjonale z kratką nie można wnioskować, że nie ma on prawa do spowiedzi w miejscu alternatywnym. Jednak to drugie „prawo” nie jest tu zagwarantowane (choć kanon je milcząco zakłada), a zatem penitent nie może się na nie powoływać wobec szafarza w taki sam sposób jak na to pierwsze, do użycia konfesjonału⁵⁴. Sformułowanie kan. 964 § 2 o istnieniu miejsc spowiedzi z kratką w liczbie mnogiej (*sedes confessionales*) jeszcze bardziej podkreśla pragnienie zapewnienia skutecznej ochrony prawa do konfesjonału (w przeciwieństwie do tekstu schematu z 1982 roku, gdzie słowa „konfesjonał” użyto w liczbie pojedynczej: *sedes confessionalis*⁵⁵). Obowiązek poszanowania wolności penitenta obliguje kapłana do używania konfesjonału z kratką. W ten sposób zagwarantowane jest prawo penitenta do spowiedzi w konfesjonale z kratką, a nie do wyboru między siedzeniem tradycyjnym (konfesjonalem) a alternatywnym. Stąd szafarz nie musi wyrazić zgody na prośbę penitenta do odbycia spowiedzi np. w „pokoju spowiedzi”. Trzeba powiedzieć, że nawet przed udzieleniem autentycznej odpowiedzi z 7 lipca 1998 roku szafarz, który decydował się na spowiedź w konfesjonale z kratką, nie naruszał żadnego prawa penitenta, ponieważ jedynym prawem wyraźnie chronionym przez normę

⁵² W. Stetson, *Comentario al can. 964*, dz. cyt., s. 776.

⁵³ Tamże.

⁵⁴ A. Marzoa, *La sede confesional y los derechos del penitente y el confesor*, dz. cyt., s. 193.

⁵⁵ *Codex Iuris Canonici, Schema novissimum*, can. 964 § 2; por. A. Marzoa, *La sede confesional y los derechos del penitente y el confesor*, dz. cyt., s. 193.

kan. 964 § 2 jest możliwość spowiedzi w tradycyjnym miejscu, czyli w konfesjonale z kratką⁵⁶.

Prawodawca w kan. 964 § 2–3 stwarza jednak pewne napięcie między prawami penitenta i spowiednika odnośnie do miejsca spowiedzi. Wyrazem tego napięcia są następujące słowa Instrukcji *Kapłan, pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej*: „Trzeba ponadto »szanować wrażliwość penitenta, jeśli chodzi o wybór sposobu spowiadania się: twarzą w twarz lub poprzez kratę konfesjonału«. Także spowiednik może mieć duszpasterskie powody, dla których woli zasiadać w konfesjonale wyposażonym w kratę⁵⁷. Trzeba jednak pamiętać, że to spowiednik ocenia przyczyny spowiedzi poza konfesjonałem.

3. Normy komplementarne konferencji episkopatów odnośnie do konfesjonału

Kan. 964 § 2 zawiera normę kompetencyjną o charakterze obligatoryjnym dla konferencji episkopatu, która winna wydać dekret ogólny, podlegający *recognitio* Stolicy Apostolskiej⁵⁸, określający kwestię konfesjonału⁵⁹. Warto przeszedźić, w jaki sposób poszczególne konferencje episkopatu wykonały ten obowiązek.

Konferencja Biskupów Katolickich Stanów Zjednoczonych, odnosząc się do normy zapisanej w kan. 964 § 2, wydała dekret ogólny: „Krajowa Konferencja Biskupów Katolickich, zgodnie z przepisami kanonu 964 § 2, niniejszym zarządza następujące normy dotyczące miejsca spowiedzi sakramentalnej: w każdym kościele lub oratorium należy przewidzieć wystarczającą liczbę miejsc do spowiedzi sakramentalnej, które będą wyraźnie widoczne, rzeczywiście dostępne i które zapewnią stabilną kratę pomiędzy pokutnikiem a spowiednikiem. Należy również przewidzieć miejsca dla penitentów, którzy chcą

⁵⁶ Por. A. Marzoa, *La sede confesional y los derechos del penitente y el confesor*, dz. cyt., s. 194.

⁵⁷ Congregazione per il Clero, Istruzione *Il presbitero, pastore e guida della comunità parrocchiale* (4 agosto 2002), nr 21, Bologna 2002, tekst polski: Kongregacja ds. Duchowieństwa, Instrukcja *Kapłan, pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej*, Poznań 2002. Dokument w przypisie 92 cytuje przemówienie Jana Pawła II do członków Penitencjarii Apostolskiej: „rispettare la sensibilità del penitente per quanto concerne la scelta della modalità della confessione, cioè se faccia a faccia o attraverso la grata del confessionale” – trzeba ponadto „szanować wrażliwość penitenta, jeśli chodzi o wybór sposobu spowiadania się: twarzą w twarz lub poprzez kratę konfesjonału; Ioannes Paulus P.P. II, *Ad maiorem Paenitentiarium necnon minores Paenitentiariorum basilicarum Urbis* (27 marzo 1993), AAS 1994, s. 82.

⁵⁸ Kan. 455.

⁵⁹ A. Casaroli (Secrétairerie d'Etat), *Ai presidenti delle Conferenze Episcopali*, „Communications” 1983, nr 2, s. 139.

spowiadać się osobiście, z uwzględnieniem autentycznej interpretacji kanonu 964 § 2 Papieskiej Rady ds. Interpretacji Tekstów Ustawodawczych z 7 lipca 1998 roku⁶⁰. Z kolei Konferencja Episkopatu Indii ustaliła: „Konferencja Episkopatu Indii uznaje, że normy podane w kanonie 964 dotyczące konfesjonatu są wystarczające w chwili obecnej”⁶¹.

Konferencja Episkopatu Chile w tej sprawie postanowiła: „zwyczajna celebrowanie sakramentu pokuty powinna być sprawowana w taki sposób, aby oskarżenie z grzechów zostało dokonane z największą swobodą i dyskrecją. W tym celu we wszystkich kościołach będą konfesjonały, które oferują możliwość dwóch sposobów spowiedzi: jeden, w którym penitent rozmawia całkowicie anonimowo, i drugi, który umożliwi dialog między penitentem i celebransem. W obu przypadkach należy zachować roztropność duszpasterską i stosować przepisy dotyczące sprawowania sakramentu zawarte w *Ordo Penitentiae*”⁶².

Konferencja Episkopatu Kanady stwierdziła: „Zgodnie z przepisami kan. 964 § 2, oraz w świetle zmian dokonanych w Rytuale Rzymskim po ogłoszeniu Kodeksu prawa kanonicznego, Kanadyjska Konferencja Biskupów Katolickich niniejszym postanawia, że przy celebrowaniu sakramentu pojednania należy przestrzegać następujących przepisów: miejsce, w którym sprawowany jest sakrament pojednania, ma być godne, aby nadać pełną wartość znakom przyjęcia i przebaczenia. O ile nie ma innego słusznego motywu, kościół lub oratorium jest właściwym miejscem dla sprawowania sakramentu. Miejsce spowiedzi powinno być tak urządzone, aby osoby pragnące pójść do spowiedzi mogły to zrobić w miejscu otwartym: albo w konfesjonale z kratką, albo w miejscu, które daje pokutującemu możliwość usiąść i prowadzić swobodniejszy dialog ze spowiednikiem. Jeśli nie ma słusznego motywu, spowiedź ma być słuchana tylko w tych miejscach”⁶³.

Konferencja Episkopatu Peru podjęła następującą uchwałę: „Zasady dotyczące spowiedzi indywidualnej (kan. 964). Tradycyjne konfesjonały powinny być umieszczane w miejscu widocznym z kratką przynajmniej z jednej stro-

⁶⁰ United States Conference of Catholic Bishops, *Complementary norms, Canon 964 § 2, The Confessional* (1 December 2000), <http://www.usccb.org/beliefs-and-teachings/what-we-believe/canon-law/complementary-norms/canon-284> (dostęp: 20.03.2020).

⁶¹ Conference of Catholic Bishops of India, *Complementary Legislations to the Code of Canon Law*, <http://cobi.in/wp-content/uploads/2015/12/Complementary-Legislations-to-the-Code-of-Canon-Law-1.pdf> (dostęp: 26.03.2020).

⁶² *Legislación complementaria de la Conferencia Episcopal de Chile al Código de Derecho Canónico, 4a Edición, Marzo de 2006. Comentada por Mons. Juan Luis Ysern de Arce Obispo Emérito de Ancud*, Santiago de Chile 2006, s. 67.

⁶³ Canadian Conference of Catholic Bishops, *Complementary norms to the 1983 Code of Canon Law, Place for sacramental confession, can. 964, Decree nr 20*, Ottawa 1996, s. 69.

ny⁶⁴. Konferencja Episkopatu Austrii ustaliła: „§ 1. We wszystkich kościołach parafialnych, jak również w kościołach i kaplicach, w których odprawiane są niedzielne nabożeństwa, należy zapewnić co najmniej jeden konfesjonał w tradycyjnej formie. § 2. Zaleca się dodatkowe urządzenie pomieszczeń do rozmowy, ewentualnie w połączeniu z konfesjonałem. Sakrament pojednania może być udzielany w tych pokojach rozmowy, jeśli spowiedź sakramentalna jest połączona z rozmową lub jeśli penitent ma uzasadnione trudności w spowiadaniu się w konfesjonale, o którym mowa w § 1⁶⁵, a biskupi Niemiec stwierdzili: „jeżeli w kościele znajduje się co najmniej jeden konfesjonał, zgodnie z postanowieniami kan. 964 § 2 KPK, można urządzić pokój spowiedzi⁶⁶”.

Konferencja Episkopatu Meksyku postanowiła: „Zgodnie z przepisem kan. 964, według którego wymaga się, aby w świątyniach były konfesjonały, w miejscu widocznym, to znaczy w miejscach spotkania między penitentem a spowiednikiem, gdzie wierni mogą swobodnie przybywać, jeśli sobie tego życzą, CEM uważa za godne pochwały, aby istniały również kaplice pokutne, które zostały zatwierdzone przez ordynariusza, o następującym charakterze: a) aby ułatwiała dialog albo spotkanie bardziej bezpośrednie między penitentem i spowiednikiem; b) aby zapobiegały nadmiernemu dyskomfortowi penitenta; c) aby gwarantowały świętość sakramentu i sakralny charakter jego celebracji; d) aby nawet w tych kaplicach pokutnych były konfesjonały z kratą, aby mogli do nich przystąpić penitenci, którzy sobie tego życzą; e) należy kierować się [w sprawie kaplic pokutnych – J.A.] godnymi pochwały inicjatywami projektantów i przedstawiać je do zatwierdzenia ordynariuszowi⁶⁷”. Z kolei Konferencja Episkopatu Francji wydała dekret generalny o następującej treści: „Miejsce, w którym sprawowany jest sakrament, jest ważne, aby nadać znakom przyjęcia i przebaczenia (rozgrzeszenia) całą ich wyrazistą wartość. Zazwyczaj jest to, o ile nie ma słusznej przyczyny, kościół lub oratorium. Jeśli chodzi o miejsce, to ci, którzy przybywają, powinni zawsze mieć swobodę udania się w widoczne miejsce, albo do konfesjonału z kratką, albo do pokoju z miejscem do siedzenia, które pozwala na łatwiejszy dialog między penitentem a księdzem. Spowiedzi będą przyjmowane tylko tam, chyba że istnieje słuszna przyczyna (por.

⁶⁴ *Legislación complementaria de la Conferencia Episcopal Peruana, can. 964 § 2, Documentos de la Conferencia Episcopal Peruana (1979 – 1989)*, Lima 1989, s. 293.

⁶⁵ Österreichische Bischofskonferenz, *Dekret über die Beichtstühle can. 964 § 2*, „Amtsblatt der österreichischen Bischofskonferenz” 1991, nr 6, cz. II, nr 3, s. 4.

⁶⁶ Deutschen Bischofskonferenz, *Partikularnorm Nr. 13 der Deutschen Bischofskonferenz zu c. 964 § 2 CIC Beichtstuhl/Beichtraum*, „Kirchlichen Amtsblatt” 1995, s. 612.

⁶⁷ Conferencia del Episcopado Mexicano, *Decreto. Normas complementarias de la CEM a la luz del nuevo Código de derecho canónico, can. 964*, México 1994, nr 1589.

kan. 964)⁶⁸. Konferencja Episkopatu Hiszpanii przypominała, zgodnie z kan. 964 § 2, że oprócz tradycyjnego konfesjonau, o ile to możliwe, może istnieć „miejsce alternatywne przewidziane w kanonie, dla tych wiernych, którzy wyraźnie tego żądają, i które ma być zarezerwowane wyłącznie dla tej posługi”. Jeśli chodzi o konkretną formę tego miejsca „alternatywnego”, odsyła się do norm lub dyrektyw diecezjalnych „gwarantujących w każdym przypadku zarówno swobodę, jak i intymność dialogu między penitentem i spowiednikiem oraz religijny i sakramentalny charakter aktu”⁶⁹.

Konferencja Episkopatu Włoch podjęła następującą uchwałę: „Zwyczajna celebrowanie sakramentu pokuty, z zachowaniem przepisów kan. 964. § 2 Kodeksu prawa kanonicznego dotyczących zapewnienia miejsc spowiedzi z kratką stałą, jest dozwolona w różnych miejscach, pod warunkiem spełnienia następujących warunków: konfesjonau znajdują się na ich właściwym miejscu (kościół, oratorium lub ich przybudówki); są one godne i pozwalają na właściwe sprawowanie sakramentu”⁷⁰. Z kolei Konferencja Episkopatu Irlandii postanowiła: „Konfesjonau powinny być umieszczone w miejscu wyraźnie widocznym i dostępnym oraz powinny być wyposażone w stałą kratę pomiędzy pokutnikiem a spowiednikiem. Pokoje jako konfesjonau muszą znajdować się w miejscu publicznym, widocznym (np. poprzez umieszczenie w nich szklanej przegrody) i dawać pokutującemu możliwość korzystania z kraty. Spowiedź sakramentalna dla dzieci powinna być w miejscu, w którym zarówno ksiądz, jak i dziecko mogą być widziani, ale nie słyszani, najlepiej w kościele lub oratorium”⁷¹.

Konferencja Episkopatu Brazylii wydała dekret ogólny, z następującą normą: „właściwym miejscem do słuchania spowiedzi jest zwykle tradycyjny konfesjonał lub inne odpowiednie pomieszczenie, wyraźnie do tego celu przygotowane. Powinno być to odpowiednie miejsce, dyskretne, wyraźnie wskazane i łatwo dostępne, aby wierni czuli się zaproszeni do praktykowania sakra-

⁶⁸ Conférence Épiscopale Française, *Le lieu des confessions sacramentelles* (28 janvier 1986), „Bulletin officiel de la Conférence épiscopale française” 1986, nr 30, s. 451.

⁶⁹ Conferencia Episcopal Española, *Segundo Decreto General sobre las normas complementarias al nuevo Código de Derecho Canónico* (25 Agosto 1985), art. 7, „Boletín Oficial de la Conferencia Episcopal Española” 1985, s. 60–65; por. M. Olmos, *El derecho particular posterior al CIC de 1983 en España*, „Jus Canonicum” 2009, nr 98, s. 431; F. Campo del Pozo, *El Derecho particular de la Iglesia según el Código de 1983*, „Estudio Agustiniano Revista del Estudio Teológico Agustiniano de Valladolid” 20 (1985), nr 3, s. 489.

⁷⁰ Conferenza Episcopale Italiana, *Norme circa le sedi per le confessioni can. 964 § 2*, nr 30, „Notiziario CEI” 1985, nr 3, s. 46.

⁷¹ Irish Catholic Bishops' Conference, *Decrees of the Irish Episcopal Conference, Complementary norms to canon 964 § 2*, <https://www.catholicbishops.ie> (dostęp: 20.02.2020).

mentu pokuty”⁷². Konferencja Episkopatu Kolumbii postanowiła natomiast: „we wszystkich kościołach i kaplicach, w widocznym miejscu, powinna być wystarczająca liczba właściwych konfesjonatów, odpowiednich do spowiedzi wiernych, z kratą, która może zagwarantować prawo pokutującego do bycia anonimowym. Oprócz tradycyjnego miejsca sakramentu pokuty, w niektórych kościołach i oratoriach, w zależności od potrzeb i okoliczności, według oceny biskupa diecezjalnego, mogą istnieć odpowiednie miejsca, zaaranżowane jako kaplica pokutna, które umożliwią bardziej bezpośrednie spotkanie między penitentem a spowiednikiem, zawsze zachowując świętość sakramentu i sakralny charakter celebracji. Aby podkreślić świętość sakramentu, szafarz pokuty musi być ubrany w stulę na albie lub sutannie”⁷³.

Wnioski

1. Konferencje episkopatów zasadniczo wypełniły normę kompetencyjną zawartą w kan. 964 § 3 KPK.
2. Konfesjonał, który pojawił się jako owoc reformy trydenckiej, stał się obecnie zwyczajnym miejscem spowiedzi w zwyczajnych warunkach.
3. Konfesjonał jest zwyczajnym miejscem spowiedzi w zwykłych warunkach, natomiast zwolnienia penitenta z obowiązku spowiadania się w nim może nastąpić ze „słusznej przyczyny”, którą ocenia spowiednik. Z drugiej strony, spowiednik ma prawo do spowiadania w konfesjonale, nawet gdyby penitent nie wyrażał na to zgody.
4. Kaplice czy pokoje pojednania powinny mieścić w sobie również konfesjonał, aby penitent i spowiednik mogli zgodnie z prawem z niego korzystać.
5. W normach konferencji episkopatu winno się wyraźnie przywołać odpowiedź Papieskiej Rady ds. Interpretacji Tekstów Ustawodawczych z 7 lipca 1998 roku chroniącą prawa spowiednika do użycia konfesjonału.
6. Normy konferencji biskupów winny wyrażać troskę o właściwą konstrukcję konfesjonału, aby nie tylko zapewnić anonimowość penitentowi, ale aby był on „wygodny” dla penitenta i spowiednika (zasady ergonomii), ale i bezpieczny dla obu stron (np. folia w kratkach, tak ważna w czasie epidemii).

⁷² Conferencia Nacional dos Bispos do Brasil, *Promulgação complementar ao Código de direito canónico, Quanto ao Cân. 964 § 2*, nr 15, „Ius Ecclesiae” 1989, nr 2, s. 771.

⁷³ Conferencia Episcopal de Colombia, *Legislación Canónica. Normas complementarias para Colombia*, Bogotá 1986, s. 24.

7. Normy konferencji episkopatu winny uwzględniać wszystkie aspekty dotyczące konfesjonau, a nie tylko niektóre, np. zapewnienie anonimowości.
8. Normy konferencji episkopatu winny z naciskiem przypominać, aby konfesjonały były nie tylko łatwo dostępne, ale i widoczne. Ma to szczególne znaczenie przy spowiedzi dzieci i młodzieży oraz kobiet.
9. Wydaje się, że bardziej szczegółowe normy należy pozostawić prawodawstwu diecezjalnemu, które oczywiście winno uwzględniać prawo wyższego rzędu.
10. Wiele konferencji episkopatu uznało tradycyjny konfesjonał za wystarczający i nie wyraziło zgody na żadne alternatywne miejsce spowiedzi. Jednakże w normach winno się uwzględnić spowiedź osób niesłyszących oraz w podeszłym wieku i dać im możliwość spowiedzi np. w zakrystii kościoła czy kaplicy.
11. Wydaje się, że dobrze by było zarządzić w normach konieczność aprobaty konkretnych konfesjonałów np. przez ordynariusza miejsca.
12. Nie wydaje się najszcześniejszym ujmowanie osobno w normach konferencji biskupów miejsca spowiedzi kobiet (jak to uczynili biskupi Ekwadoru), ponieważ sam KPK nie przewiduje takich możliwości.

Bibliografia

Źródła

- C. Borromeo, *Instructionum Fabricae et Supellectilis ecclesiasticae*, Libri II (1577), Città del Vaticano 2000.
- Canadian Conference of Catholic Bishops, *Complementary norms to the 1983 Code of Canon Law, Place for sacramental confession, can. 964, Decree nr 20*, Ottawa 1996.
- A. Casaroli (Secretairerie d'Etat), *Ai presidenti delle Conferenze Episcopali*, „Communications” 1983, nr 2, s. 135–139.
- Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, Typis Polyglottis Vaticanis, Romae 1951.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, AAS 1983, pars II, s. 1–317; tekst polski *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.

- Codex Iuris Canonici, Schema novissimum iuxta placita Patrum Commissionis emendatum* atque Summo Pontifici praesentatum, Typis Polyglottis Vaticanis 1982.
- Concilium Aquense 1585*, w: *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collection*, cujus G. Mansi, vol. XXXIV, Parisiis 1902.
- Concilium Hispalense Celebratum anno 1512*, w: *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collection*, cujus G. Mansi, vol. XXXII, Parisiis 1902.
- Concilium Mediolanense I 1565*, w: *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collection*, cujus G. Mansi, vol. XXXIV, Parisiis 1902.
- Concilium Mediolanense IV 1576*, w: *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collection*, cujus G. Mansi, vol. XXXIV, Parisiis 1902.
- Conférence Épiscopale Française, *Le lieu des confessions sacramentelles* (28 janvier 1986) „Bulletin officiel de la Conférence épiscopale française” 1986, nr 30, s. 451.
- Conference of Catholic Bishops of India, *Complementary Legislations to the Code of Canon Law*, <http://ccbi.in/wp-content/uploads/2015/12/Complementary-Legislations-to-the-Code-of-Canon-Law-1.pdf> (dostęp: 26.03.2020).
- Conferencia del Episcopado Mexicano, *Decreto. Normas complementarias de la CEM a la luz del nuevo Código de derecho canónico*, can. 964, México 1994, nr 1571.
- Conferencia Episcopal de Colombia, *Legislación Canónica. Normas complementarias para Colombia*, Bogotá 1986.
- Conferencia Episcopal Española, *Segundo Decreto General sobre las normas complementarias al nuevo Código de Derecho Canónico (25 Agosto 1985)*, art. 7, „Boletín Oficial de la Conferencia Episcopal Española” 1985, s. 60–65.
- Conferencia Nacional dos Bispos do Brasil, *Promulgação complementar ao Código de direito canónico*, Quanto ao Cân. 964 § 2, nr 15, „Ius Ecclesiae” 1989, nr 2, s. 771.
- Conferenza Episcopale Italiana, *Norme circa le sedi per le confessioni can. 964 § 2*, nr 30, „Notiziario CEI” 1985, nr 3, s. 46.
- Congregatio pro Episcopis, *Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi* (22 febbraio 2004), Città del Vaticano 2004, tekst polski: Kongregacja do spraw Biskupów, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum Successores”*, Kielce 2005.
- Congregazione per il Clero, *Il sacerdote ministro della misericordia divina sussidio per confessori e direttori spirituali* (9 marzo 2011), Città del Vaticano 2011, tekst polski: Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Kapłan szafarz miłosierdzia Bożego. Pomoce dla spowiedników i kierowników duchowych*, Tarnów 2011.
- Congregazione per il Clero, *Istruzione Il presbitero, pastore e guida della comunità parrocchiale* (4 agosto 2002), Bologna 2002, tekst polski: Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Instrukcja Kapłan, pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej*, Poznań 2002.
- Deutschen Bischofskonferenz, *Partikularnorm Nr. 13 der Deutschen Bischofskonferenz zu c. 964 § 2 CIC Beichtstuhl/Beichtraum*, „Kirchlichen Amtsblatt” 1995, s. 612.

- Ioannes Paulus P.P. II, *Ad maiorem Paenitentiarium necnon minores Paenitentiariorum basilicarum Urbis* (27 marzo 1993), AAS 1994, s. 78–82.
- Ioannes Paulus P.P. II, *Litterae apostolicae motu proprio Misericordia Dei quibus de sacramenti paenitentiae celebratione quaedam rationes explicantur* (7 aprilis 2002), AAS 2002, s. 452–459, tekst polski: „L'Osservatore Romano” wyd. pol. 2002, nr 6, s. 4–7.
- Irish Catholic Bishops' Conference, *Decrees of the Irish Episcopal Conference, Complementary norms to canon 964 § 2*, <https://www.catholicbishops.ie> (dostęp: 20.02.2020).
- Legislación complementaria de la Conferencia Episcopal de Chile al Código de Derecho Canónico, 4a Edición, Marzo de 2006. Comentada por Mons. Juan Luis Ysern de Arce Obispo Emérito de Ancud*, Santiago de Chile 2006.
- Legislación complementaria de la Conferencia Episcopal Peruana, can. 964 § 2, Documentos de la Conferencia Episcopal Peruana (1979–1989)*, Lima 1989.
- Österreichische Bischofskonferenz, *Dekret über die Beichtstühle can. 964 § 2*, „Amtsblatt der österreichischen Bischofskonferenz” 1991, nr 6, cz. II, nr 3, s. 4.
- Pontificium Consilium de Legum Textibus Interpretandis, *Responsum ad propositum dubium, can. 964, § 2 CIC*, AAS 1998, s. 711.
- Rituale Romanum, *Ordo Paenitentiae, Editio typica*, Città del Vaticano 1974.
- United States Conference of Catholic Bishops, *Complementary norms, Canon 964 § 2, The Confessional* (1 December 2000), <http://www.usccb.org/beliefs-and-teachings/what-we-believe/canon-law/complementary-norms/canon-284> (dostęp: 20.03.2020).

Literatura

- M. Bohr, *Barocke Beichtstühle und Chorgestühle in österreichischen Cistercienserkirchen*, „Analecta cisterciensia” 2009, s. 210–235.
- Campo del Pozo F., *El Derecho particular de la Iglesia según el Código de 1983*, „Estudio Agustiniano Revista del Estudio Teológico Agustiniano de Valladolid” 1985, nr 3, s. 473–528.
- F. Dölger, *Ante absidem. Der Platz des Büßers beim Akte der Rekonziliation*, „Antike und Christentum” 1940–50, s. 196–201.
- S. Kobiela, *Konfesjonal*, w: *Encyklopedia katolicka*, red. B. Migut, t. 9, Lublin 2002, k. 579–580.
- J. Krukowski, *Komentarz do kan. 964*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. T. III. 2. Ks. IV. Uświęcające zadanie Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2011, s. 148–150.
- P. López González, *El lugar para la celebración de la penitencia (Apuntes históricos y regulación actual)*, „Scripta Theologica” 1993, nr 3, s. 857–900.
- J. Martín de Agar, *Estudio comparado de los decretos generales de las conferencias episcopales*, „Ius Canonicum” 1992, nr 63, s. 173–229.
- A. Marzoa, *La sede confesional y los derechos del penitente y el confesor*, „Fidelium lura” 1998, s. 163–225.
- F. McManus, *Commentary on canon 964*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J. Beal, New York 2000, s. 1149–1151.

- B. Nadolski, *Liturgika. Tom trzeci. Sakramenty, sakramentalia, błogosławieństwa*, Poznań 1992.
- M. Olmos, *El derecho particular posterior al CIC de 1983 en España*, „Ius Canonicum” 2009, nr 98, s. 413–466.
- M. Pastuszko, *Miejsce sprawowania sakramentu pokuty i pojednania (kan. 964 §§ 1–3)*, „Prawo Kanoniczne” 1998, nr 3–4, s. 75–105.
- Pochwała pewnego mebla*, „List nie tylko do parafian” 2008, nr 12, s. 24–25.
- T. Rincón-Pérez, *Los derechos de los fieles y el sacramento de la penitencia (a propósito de dos notas recientes del PCITL)*, „Ius Canonicum” 1999, nr 77, s. 227–257.
- W. Stetson, *Comentario al can. 964*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, wyd. 3, Pamplona 2002, s. 774–776.

Streszczenie

Konfesjonał miejscem sprawowania spowiedzi sakramentalnej (kan. 964 § 2–3 Kodeksu prawa kanonicznego)

Celem artykułu jest ukazanie konfesjonału jako miejsca sprawowania spowiedzi sakramentalnej w aspekcie prawa kanonicznego. W pierwszej części przedstawiono zagadnienie w aspekcie historycznym. W drugiej ukazano regulacje problematyki używania konfesjonału w obowiązującym prawie powszechnym, natomiast część trzecia została poświęcona normom konferencji episkopatów dotyczącym miejsca spowiedzi. Całość zamykają wnioski i bibliografia.

Summary

Confessional as a place of sacramental confession (can. 964 § 2–3 of the Code of Canon Law)

The purpose of the article is to show the confessional as a place of sacramental confession in the aspect of canon law. The first part presents the issue of a place for the celebration of the sacrament of penance in a historical aspect. The second part presents the regulations on the use of confessional in the current general law, while the third part is devoted to the norms of episcopal conferences about the place of confession. The whole article ends with conclusions and bibliography.